

DR MAREK MARIUSZ TYTKO
Jagiellonian University in Krakow (Poland)

PhD in Education, educator, certified librarian, information specialist, art historian; primary research: patriotic education, education through art, cultural pedagogy, conservative pedagogy, pedagogical theory, cultural history, biography, communication and media studies.

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4043-4845>

E-mail: marek.mariusz.tytko@uj.edu.pl

CC-BY-NC-ND 4.0 Deed

THE PARISH LIBRARY AS A ISSUE OF SOCIOLOGY
Biblioteka parafialna jako zagadnienie socjologii

DOI: <https://doi.org/10.62266/PK.1898-3685.2026.38.12>

Wprowadzenie

Biblioteka parafialna stanowi element życia wspólnot lokalnych. Jej funkcje wykraczają poza aktywności standardowe. Biblioteka parafialna stanowi obiekt badawczy także w perspektywie socjologicznej oraz bibliotekoznawczej. Biblioteka parafialna to instytucja zakorzeniona w lokalnych wspólnotach wiernych i jest zagadnieniem do zbadania z perspektywy socjologii oraz komunikacji społecznej. Biblioteka przy parafii katolickiej uczestniczy w procesach integracji społecznej przez wzmacnianie relacji społeczno-towarzyskich, transmisję wartości chrześcijańskich i budowanie kapitału społecznego.

Socjologia jako nauka o społecznościach oraz ich strukturach skupia się m.in. na funkcjach instytucji lokalnych w kształtowaniu kapitału społecznego, formowaniu tożsamości grupowych¹. Biblioteki parafialne wyróżniają się modelem funkcjonowania, łącząc cele religijne z edukacyjnymi², informacyjnymi³ oraz społecznymi. W szczególności przedmiotem badań socjologii biblioteki jest instytucja biblioteki parafialnej.

Pytania badawcze, jakie nasuwają się w związku z bibliotekami parafialnymi, dotyczą ich funkcji w życiu religijnym i świeckim, ich wpływu na spójność społeczną, sposobów zarządzania i dynamiki relacji między parafią a jej otoczeniem. W obliczu zmian społeczno-kulturowych⁴, przeobrażeń w sferze religijności oraz rosnącego znaczenia nowych mediów elektronicznych, tradycyjne instytucje lokalne takie jak biblioteki przy parafiach zyskują nowy atut w swojej działalności jako centra integracji, edukacji oraz rekreacji.

W artykule ukazano ogólnie bibliotekę parafialną jako fenomen socjologiczny. Celem było wypracowanie modelu teoretycznego, w jaki sposób biblioteka parafialna funkcjonuje jako instrument wzmacniania więzi społecznych, przekazywania wartości religijnych i dostosowywania się do zmian społecznych, uwzględniając strukturę społeczną użytkowników, ich system wartości, oraz potencjał integracyjny instytucji Kościoła. W szczególności w socjologicznym badaniu bibliotek parafialnych można stawiać m.in. następujące pytania badawcze:

1) Jakie funkcje pełnią biblioteki parafialne w kontekście społeczności lokalnych?

¹ M. Weber, *The theory of social and economic organization*, translated by A. M. Henderson and T. Parsons, edited with an introduction by T. Parsons, fourth printing, The Free Press, New York; London 1966.

² M. M. Tytko, *Biblioteka parafialna jako problem pedagogiki*, *Pedagogika Katolicka*, R. 19: 2025, nr 37(2), s. 113–120, ISSN 1898-3685, e-ISSN 3071-821X.

³ M. M. Tytko, *Biblioteka parafialna jako zagadnienie informatologii*, *Pedagogika Katolicka*, R. 19: 2025, nr 37(2), s. 143–152, ISSN 1898-3685, e-ISSN 3071-821X.

⁴ T. Parsons, *Structure and process in modern societies*, 4th print, The Free Press, New York 1965.

2) Jaki jest profil społeczno-demograficzny i motywacje korzystających z bibliotek parafialnych?

3) W jaki sposób biblioteki parafialne przyczyniają się do budowania kapitału społecznego?

4) Jakie mechanizmy włączające (ang. *inclusion mechanisms*) i wykluczające (ang. *exclusion mechanisms*) działają w obrębie bibliotek parafialnych w Kościele?

Konteksty i znaczenia problemu oraz cele i pytania badawcze można formułować także w inny sposób, podejmując ogólną problematykę socjologiczną i analogicznie wpisując ją w szczegółowe zagadnienie bibliotek parafialnych. W koncepcyjnym, ogólno-teoretycznym ujęciu badawczym ukazano socjologiczne aspekty możliwe do zbadania w ramach przyjętego modelu bibliotek przy parafiach, natomiast nie podjęto kwestii badań empirycznych nad konkretnymi bibliotekami parafialnymi. Socjologiczne zagadnienie biblioteki parafialnej mieści się w ramach pedagogiki katolickiej sensu largo⁵ i pedagogiki konserwatywnej⁶.

2. Teoretyczne ramy odniesienia

Analiza funkcji biblioteki parafialnej i jej modelu strukturalno-funkcjonalnego opiera się na koncepcjach zaczerpniętych z różnych nurtów socjologii:

A) Kapitał społeczny: biblioteki tworzą przestrzenie, w których buduje się sieć powiązań – beneficjentami są zarówno indywidualni użytkownicy korzystający z zasobów, nawiązujący relacje, jak i parafia – wzmacniając swoją pozycję społeczną.

B) Funkcje edukacyjne i kulturowe (Talcott Parsons⁷): biblioteka jako instytucja edukacyjno-kulturalna pełni funkcję integrującą, przekazując normy, wartości, zasoby wiedzy.

C) Ramy strukturalno-funkcjonalne: instytucja parafialna ma wielowymiarowy charakter; jej biblioteka stanowi centrum edukacyjne, integracyjne, rekreacyjne i religijne.

D) Teoria przestrzeni społecznej (Henri Lefebvre⁸): przestrzeń biblioteczna jako obszar wytwarzający specyficzne doświadczenie, jako miejsce spotkań, wymiany, wzmacniania więzi.

Przedmiotem badania socjologicznego może być analiza działalności bibliotek parafialnych w aspekcie:

a) społecznoedukacyjnym – jak służą lokalnie mieszkańcom,

b) religijnokulturowym – jaką spełniają funkcję w przekazywaniu wartości chrześcijańskich,

c) adaptacyjnotechnologicznym – jak wdrażają nowe media i formy komunikacji stosowane we współczesnej cywilizacji techniczno-informatycznej⁹.

3. Biblioteka jako instytucja społeczna

Instytucja definiowana jest w socjologii jako podmiot zbiorowy z określonym zestawem norm, wartości oraz schematów działania, które organizują życie społeczne. Badania

⁵ M. M. Tytko, *Granice pedagogiki katolickiej*, Pedagogika Katolicka, R. 19: 2025, nr 36(1), s. 55–63, ISSN 1898-3685, e-ISSN 3071-821X.

⁶ M. M. Tytko, *Pedagogika konserwatywna w kontekście pedagogiki katolickiej i pedagogiki narodowej*, Polska Myśl Pedagogiczna, R. 8: 2022, nr 8, s. 129–154, ISSN 2450-4572, e-ISSN 2450-4564.

⁷ T. Parsons, *Essays in sociological theory*, reviewed edition, The Free Press of Glencoe, New York; London 1967, seria: A Free Press Paperback, 92403; T. Parsons, *Szkice z teorii socjologicznej*, przełożyła A. Bentkowska; wstęp: H. Białyszewski, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1972, seria: Biblioteka Socjologiczna; T. Parsons, *Religia jako źródło innowacji twórczej*, tłumaczenie B. Leś, [w:] *Socjologia religii : praca zbiorowa*. Red. F. Adamski, Wydawnictwo Petrus, Kraków, cop. 2011, s. 203–210.

⁸ *Space, difference, everyday life: reading Henri Lefebvre*. Ed. K. Goonewardena [et al.], Routledge, New York; London 2008, ISBN 978-0-203-93321-3, ISBN 978-0-415-95460-0, ISBN 978-0-415-95459-4.

⁹ T. Parsons, *Sociological theory and modern society*, The Free Press, New York; London cop. 1967; T. Parsons, *Politics and social structure*, first printing, The Free Press, New York; London cop. © 1969.

socjologiczne nad bibliotekami parafialnymi można wzorować na dotychczasowych badaniach nad bibliotekami publicznymi oraz szkolnymi, które mają funkcję edukacyjną, promują dostęp do wiedzy, wspierają rozwój kulturowy. W literaturze pojawia się pojęcie kapitału kulturowego i społecznego Pierre'a Bourdieu¹⁰, które zastosować można do analizy biblioteki parafialnej jako przestrzeni wzbogacającej indywidualne zasoby aksjologiczne wiernych i budującej lokalne sieci społeczne. Biblioteka parafialna może być ujmowana badawczo z punktu widzenia filozofii społecznej i socjologii organizacji (T. Parsons¹¹).

Tradycyjnie biblioteki były pojmowane jako przestrzenie publiczne (ang. *public sphere*) – miejsca spotkań i wymiany myśli pomiędzy ludźmi. W kontekście parafialnym funkcja ta podlega szczególnej adaptacji: biblioteka jest „świątynią wiedzy” (religijnej oraz innej), łącząc w sobie dwie sfery – *sacrum* i *profanum*. W literaturze socjologicznej wyróżnia się dwie główne perspektywy: instytucjonalną (organizacyjną) i relacyjną (funkcje i relacje społeczne). Biblioteki parafialne można badać w obydwu tych aspektach socjologicznych.

Wpływ biblioteki parafialnej na lokalne wspólnoty jest nie do przecenienia. W społecznościach małomiasteczkowych i wiejskich biblioteka parafialna pełni funkcję drugiego domu kultury, konkurując z lokalnymi świetlicami, gminnymi ośrodkami kultury lub bibliotekami publicznymi albo je zastępuje. W tych kontekstach analiza socjologiczna może wykazać, jak parafie stają się ważnymi podmiotami w ramach lokalnej polityki kulturalnej.

4. Religijność jako zasób kapitału społecznego

Parafia w odniesieniu do wspólnoty lokalnej, według socjologów religii (José Casanova¹²), nie tylko kultywuje wierzenia, ale pełni szersze funkcje socjalizacyjne i wspólnototwórcze. Parafianie uczą się tu autonomii społecznej, uczestnictwa społecznego, odpowiedzialności za drugiego człowieka. Biblioteka parafialna stanowi zatem hybrydę instytucji religijnej, edukacyjnej i społecznej.

Kategorię kapitału społecznego i teorię inkluzji można odnieść do biblioteki parafialnej. Robert D. Putnam¹³ zdefiniował kapitał społeczny jako sieć relacji społecznych wzmacnianych wspólnymi działaniami dla dobra społeczności. Biblioteka parafialna może wspierać interakcje międzypokoleniowe, międzygrupowe i rozwijać zaufanie do instytucji lokalnych. Teorie inkluzyjnowykluczające (np. Iris Marion Young¹⁴) skłaniają do postawienia pytania, czy biblioteki parafialne są otwarte na różnorodność (inkluzywność), czy też wymagają wcześniejszych zasobów kulturowych i religijnych, selekcyjnie użytkowników (ekskluzywność).

Dzięki koncepcji kapitału społecznego R. D. Putnama, można uznać, że religia sprzyja budowaniu zaufania, więzi oraz solidarności. Biblioteka parafialna jako przestrzeń organizowana przez wspólnotę wiernych staje się jednym z kanałów

¹⁰ P. Bourdieu, *Forms of capital: lectures at the Collège de France (1983-1984)*, edited by P. Champagne, J. Duval, F. Poupeau and M.-Ch. Rivière, translated by P. Collier, Polity, Cambridge; Medford 2021, seria: General Sociology, vol. 2, ISBN 78-1-5095-2670-3.

¹¹ T. Parsons, *On institutions and social evolution: selected writings*. Edited and with an introduction by Leon H. Mayhew, University of Chicago Press, Chicago; London 1982, seria: The Heritage of Sociology, ISSN 0073-1986, ISBN 0-226-64747-1, ISBN 0-226-64749-8.

¹² J. Casanova, *Public Religions in the Modern World*, University of Chicago Press, Chicago 1994, ISBN 978-0-226-09534-9, ISBN 0-226-09535-5, ISBN 0-226-09534-7, ISBN 978-0-226-09535-6; J. Casanova, *Religie publiczne w nowoczesnym świecie*, tł. T. Kunz; wstęp I. Borowik, Zakład Wydawniczy „Nomos”, Kraków 2005, seria: Socjologia Religii, ISBN 83-88508-82-2.

¹³ R. D. Putnam, „*Bowling Alone: America's Declining Social Capital*”, *Journal of Democracy*, R. 6: 1995, nr 1, s. 65–78, źródło: <https://muse.jhu.edu/article/16643> [dostęp: 16.07.2025].

¹⁴ I. M. Young, *Inclusion and democracy*, Oxford University Press, Oxford; New York 2000, ISBN 0-19-829754-8.

społecznego nakładu tego kapitału – zarówno poprzez wspólne inicjatywy edukacyjne, jak i poprzez funkcje symboliczne: przypominanie o wartościach religijnych.

Rola społeczna Kościoła i kapitał zaufania do niego są budowane m.in. przez aktywność biblioteki parafialnej. Biblioteki parafialne generują istotny kapitał społeczny, zaufanie i więzi międzypokoleniowe. Można w tym odnaleźć echo teorii R. D. Putnama, twierdzącego, że działalność religijna może być nośnikiem społecznej spójności oraz moralnego zaangażowania. Badania w zakresie socjologii religii wskazują także, że instytucje religijne, angażując się w działalność edukacyjną i społeczną, zyskują relacyjny autorytet (Max Weber¹⁵). Sieć kontaktów, nawet luźna, pełni funkcję wspierającą w codziennym życiu.

5. Zmiany technologiczne i adaptacja instytucji kultury religijnej

Współczesne biblioteki, w tym także te działające przy parafiach, muszą sprostać wyzwaniom cyfryzacji: e-książek, dostępu do Internetu, używaniu mediów społecznościowych. Socjologiczną perspektywę zmian można opisać w kategoriach modernizacji religii: transformacja sposobu korzystania z wiedzy religijnej, nowych form uczestnictwa w życiu wspólnotowym oraz funkcji biblioteki parafialnej jako animatora społeczności cyfrowej.

Integracja tradycji oraz nowoczesności staje się niezbędna w odniesieniu do bibliotek działających przy parafiach. Biblioteka parafialna jako lokalna instytucja jest miejscem łączenia tradycyjnych wartości religijnych z narzędziami oraz formami nowoczesności: technologii, nowych mediów, digitalizacji. Takie połączenie określa się w literaturze jako „religijna modernizacja” (ang. *religious modernization*), czyli adaptacyjna transformacja instytucji religijnych do technologicznych wymogów współczesności. Modernizacja dotyczy tylko środków informatyczno-technicznych, nie dotyczy natomiast religijnych celów działania Kościoła, które pozostają niezmiennie od czasów starożytnych: misyjna ewangelizacja i chrystianizacja oraz prowadzenie ludzi do Boga we wspólnocie dla zbawienia człowieka. Model modernizacyjny w Kościele służy budowaniu religijnego społeczeństwa informacyjnego.

Adaptacja technologiczna wymaga, aby biblioteki parafialne były skomputeryzowane z dostępem do katalogu online, posiadały miejsce na łączność Wi-Fi oraz stanowiska komputerowe. Adaptacja technologiczna wymaga także, aby biblioteki parafialne posiadały działające i aktywne na bieżąco konta w mediach społecznościowych (np. na Facebooku, Instagramie, portalu X – dawnym Twitterze i Youtube), promujące ważne wydarzenia w parafii oraz Kościele, recenzujące nowe, wartościowe książki chrześcijańskie, prowadzące transmisje z wydarzeń chrześcijańskich. Adaptacja technologiczna wymaga, aby w bibliotekach parafialnych istniały wersje audiobooków lub e-książek (PDF) ważnych dla parafian, szczególnie na potrzeby osób niedowidzących, seniorów lub gdy zachodzi potrzeba zdalnego korzystania z publikacji (wypożyczenie online, e-wypożyczalnia). Biblioteki parafialne mogą nagrać film „wirtualna biblioteka” – w formie prezentacji 360° w Google Street View, by umożliwić ogląd pomieszczenia biblioteki przez osoby z niepełnosprawnością ruchową, które nie mogą przyjść osobiście do tej instytucji parafialnej. Adaptacja technologiczna wymaga również, aby do biblioteki parafialnej istniał dostęp dla osób na wózkach inwalidzkich, dlatego żeby nie wykluczać tych osób z możliwości korzystania z biblioteki w formie tradycyjnej. Zadania adaptacyjne dla osób niepełnosprawnych w parafiach, o ile to jest możliwe do realizacji ze względu na miejscowe uwarunkowania architektoniczne, można wykonać przy pomocy specjalnych, dedykowanych funduszy

¹⁵ M. Weber, *The sociology of religion*, translated by E. Fischhoff, introduction by T. Parsons, Methuen & Co., seria: Social Science Paperbacks, 8, London 1966.

(np. PFRON). Na podobne, adaptacyjne prace – wykonanie audiobooków dla osób niewidomych czy książek z wielkimi czcionkami dla osób niedowidzących w bibliotekach parafialnych – można otrzymać dotacje od podmiotów, instytucji je udzielających, np. PFRON (z zachowaniem prawa autorskiego, ale jeśli są to publikacje własne parafii to nie ma problemu z prawem autorskim).

6. Funkcje biblioteki parafialnej

Biblioteka parafialna pełni następujące funkcje w społeczności lokalnej:

A) Funkcja integracyjno-społeczna (edukacyjno-społeczna)

- przestrzeń spotkań grupowych dla parafian (dzieci, młodzieży, dorosłych, seniorów),
- wydarzenia otwarte dla parafian i osób spoza parafii (spotkania autorskie, dyskusje, warsztaty), które sprzyjają integracji międzypokoleniowej,
- ciągłość tradycji oraz przekazu kulturowego: lokalne historie zwyczajów, dzieje parafii.

Funkcja edukacyjno-społeczna bibliotek realizuje się poprzez zajęcia takich typów jak: warsztaty czytelnicze dla dzieci, kluby młodzieżowe (pisanie blogów, recenzji literackich, chrześcijańskie kino z klubem dyskusyjnym i dyskusjami nad oglądanymi filmami, wystawy plastyczne lub historyczne i spotkania autorskie), kursy komputerowe dla seniorów, zajęcia paraedukacyjne: historia Kościoła, teologia, zdrowy styl życia chrześcijan. Istotnym elementem są też wydarzenia integracyjne: spotkania z autorami książek (również spoza nurtu religijnego), przeglądy filmowe (filmy animowane, fabularne i dokumentalne) z dyskusją. Biblioteka pozwala na budowanie więzi między pokoleniami.

B) Funkcja religijna i wychowawcza (funkcja religijno-kulturowa)

- dostęp do materiałów katechetycznych, Biblii, tekstów teologicznych,
- wsparcie dla grup duszpasterskich, wspólnot modlitewnych,
- edukacja religijna w formie warsztatów, kursów, dyskusji.

C) Funkcja edukacyjno-kulturowa (edukacyjno-informacyjna)

- księgozbiór obejmuje literaturę religijną, literaturę piękną, popularnonaukową, poradniki, publikacje lokalne, przewodniki pielgrzymkowe,
- wsparcie edukacji formalnej (szkolnej) i nieformalnej (pozaszkolnej), kompetencje cyfrowe, kompetencje miękkie i twarde, wydarzenia artystyczne,
- wzmacnianie tzw. „kapitału kulturowego” (P. Bourdieu).

Biblioteki parafialne pełnią rolę przestrzeni wspierającej rekolekcje, katechezy, czytanie Pisma Świętego oraz promocję literatury religijnej, duchowy rozwój osobisty. Udostępniają książki, w szczególności – katechizmy, modlitewniki, a także pozycje o tematyce pogłębionych studiów duchowych. Organizowane mogą być wspólne projekty (cykle spotkań wokół teologii, historii Kościoła, kultury chrześcijańskiej), Biblioteka staje się przedłużeniem misyjnej funkcji parafii, wykorzystując programy komputerowe, gry komputerowe i audiobooki.

D) Funkcja kulturowo-rekreacyjna (rozrywkowo-rekreacyjna)

- wypoczynek dnia codziennego w kulturalnych warunkach,
- kulturalne gry i zabawy towarzyskie dla psychicznej rekreacji oraz odprężenia umysłu,
- wspólne picie herbaty dla rekreacji oraz wzmocnienia więzi wspólnotowych.

E) Funkcja symboliczna

- element identyfikacji lokalnej wspólnoty z parafią, kształtowanie poczucia wspólnotowości,
- widoczność biblioteki w internetowym wymiarze online i w realnym świecie jako znak otwartości w instytucji religijnej na otoczenie,

– wzmocnienie wizerunku parafii jako aktywnej, zaangażowanej w życie społeczne i edukacyjne.

7. Metody badawcze bibliotek parafialnych

Biblioteki parafialne można badać w różnych aspektach, szczególnie jednak przy pomocy metod socjologicznych¹⁶. Zakres metodologiczny socjologicznych badań nad zagadnieniem bibliotek parafialnych obejmuje modelowo:

A) Badania ilościowe: ankiety użytkowników – struktura wieku, poziom wykształcenia, częstotliwość wizyt, motywacje korzystania.

B) Badania jakościowe:

a) wywiady pogłębione z bibliotekarzami parafialnymi, wolontariuszami, parafianami,

b) obserwacja uczestnicząca – sprawozdania z wydarzeń, analiza interakcji społecznych,

c) analiza dokumentów – przepisów, regulaminów, komunikatów parafialnych, kronik bibliotecznych i kronik parafialnych.

C) Studium przypadków: porównanie kilku bibliotek parafialnych, w szczególności – biblioteki z miejskiej parafii w dużym mieście *versus* biblioteki z małej parafii wiejskiej.

W podejściu badawczym do respondentów możliwa jest adaptacja ram metodologii mieszanej (ang. *mixed methods*) poprzez korzystanie z ankiet oraz pogłębionych wywiadów z bibliotekarzami, prezbiterami oraz użytkownikami (stałymi, okazjonalnymi) bibliotek parafialnych.

Dobór i charakterystyka próby badawczej. Zaleca się, by sondażowe badanie socjologiczne przeprowadzono na strukturalnie reprezentatywnej próbie bibliotek parafialnych z różnych regionów Polski: 1) w miejscowościach małych (do 5 tys. mieszkańców), 2) średnich (5–30 tys. mieszkańców), 3) dużych (30–100 tys. mieszkańców), 4) wielkich (powyżej 100 tys. mieszkańców) o określonej strukturze demograficznej – heterogenicznej lub homogenicznej narodowo i kulturowo. Niezbędna jest reprezentatywność w odniesieniu do liczby użytkowników, zakresu usług i wyposażenia bibliotek parafialnych w poszczególnych miejscowościach. W analogiczny sposób dobiera się probantów do półstrukturalizowanych wywiadów z bibliotekarzami, księżmi oraz czytelnikami.

Techniki badawcze stosowane dla zbadania fenomenu bibliotek parafialnych wzajemnie się uzupełniają. Modelowe badanie socjologiczne bibliotek parafialnych ma charakter mieszany i obejmuje następujące elementy narzędzi analizy:

1) statystyczna analiza danych ilościowych uzyskanych z ankiety – opis podstawowy, korelacje, w szczególności korzystanie z biblioteki a kapitał kulturowy (m.in. wykształcenie),

2) jakościowa analiza treści dokumentów: regulaminów bibliotek, sprawozdań rocznych, wpisów w kronikach parafialnych;

3) wywiady półstrukturalizowane: pytania dotyczyć mają funkcji zaspokajanych przez bibliotekę, zmian w ostatnim okresie kilku lat, form uczestnictwa w życiu kulturalnym w bibliotece i użytkowania Internetu przez bibliotekę, np. czy istnieje katalog online, w jakim systemie (np. SOWA), ilu biblioteka ma odbiorców online – licznik odwiedzin strony internetowej danej biblioteki parafialnej rocznie;

4) obserwacja uczestnicząca: wizyty w bibliotekach, obserwacja zajęć, szczególnie kursów i spotkań kulturalnych realizowanych w bibliotece parafialnej.

¹⁶ T. Parsons, *The social system : the major exposition of the author's conceptual scheme for the analysis of the dynamics of the social system*, The Free Press, New York; London 1964, seria: A Free Press Paperback, ISBN 0-02-924190-1; T. Parsons, *The structure of social action : a study in social theory with special reference to a group of recent European writers*, vol. 2, *Weber*, The Free Press, New York; London 1968, seria: A Free Press Paperback, 92425; T. Parsons, *The system of modern societies*, Prentice-Hall, Englewood, Cliffs [1971], seria: Foundations of Modern Sociology Series.

Analiza danych zebranych w bibliotekach parafialnych uwzględnia następujące elementy:

1) kodowanie tematyczne tworzone metodą analizy ujęć (kodowanie otwarte, ang. *open-coding*) pozwala na wydzielenie kluczowych wątków: np. integracja, edukacja religijna, nowe formy cyfrowe, wielopokoleniowość;

2) triangulacja danych (dokumenty + wywiady + obserwacja) umożliwia wielowymiarowe zobrazowanie zagadnienia konkretnych funkcji biblioteki parafialnej i całościowe wnioskowanie na podstawie zebranego materiału.

Badania socjologiczne odnoszące się do struktury społecznej i zmiany społecznej w danej grupie¹⁷ wymagają, aby określić dominujący profil użytkowników bibliotek parafialnych pod względem płci, wieku, wykształcenia oraz ich motywacje do korzystania z tych instytucji w parafii, takie jak rozwój duchowy, zdobycie wiedzy, potrzeba towarzystwa, wzmacnianie zaufania interpersonalnego i więzi społecznych.

Można przyjąć wybrane, ogólne wzorce dla bibliotek parafialnych, które funkcjonują jako wyabstrahowane modele bibliotek w ogóle i które cechują się charakterystycznymi elementami wyróżniającymi je na tle innych placówek bibliotecznych w Kościele.

8. Przykładowe elementy bibliotek parafialnych w analizie socjologicznej

W badaniu bibliotek parafialnych przez socjologów w ramach socjologii biblioteki przykładowymi elementami badanymi wartymi opisu, analizy, wyjaśnienia ze zrozumieniem i podjęcia dyskusji są ponadto m.in. następujące kwestie:

- 1) reprodukcja i transformacja kapitału społecznego –
 - a) sieć wspólnot – więzi lokalne i międzypokoleniowe,
 - b) przekładanie wartości religijnych, moralnych i edukacyjnych na praktykę codzienności;
- 2) tłumienie lub wzmacnianie nierówności –
 - a) dostępność dla różnych grup wiekowych lub osób z niepełnosprawnością ruchową albo wzrokową,
 - b) sposoby kompensacji przez biblioteki rozmaitych nierówności w dostępie do książek i edukacji w zależności od zaangażowania i zasobów parafii;
- 3) rola wolontariatu i działań społecznych –
 - a) znaczenie zaangażowania osób świeckich i stopień ich zaangażowania w wolontariat,
 - b) kształtowanie postaw religijnych (miłość Boga), prospołecznych (miłość bliźniego), narodowych (miłość własnego narodu), obywatelskich (świadomość bycia częścią własnego państwa) i patriotycznych (miłość Ojczyzny);
- 4) wyważenie funkcji religijnych i świeckich –
 - a) biblioteka jako przestrzeń otwarta, aby zapewnić dostęp osobom świeckim,
 - b) różnice między funkcją edukacyjną a misyjną – wymagające jasnego celu i strategii.

9. Wyzwania i ograniczenia

Biblioteki parafialne mają ograniczenia różnego rodzaju w swoim funkcjonowaniu:

- a) finansowanie: zależność od parafii, brak stałych środków, ograniczone budżety, brak środków na nowe książki, audiobooki lub specjalistyczny sprzęt i oprogramowanie,
- b) kwalifikacje personelu: zdarza się, że brakuje profesjonalnych bibliotekarzy a wolontariusze mają ograniczone kompetencje – dla wielu parafii wyzwaniem jest pozyskanie wolontariuszy z odpowiednimi kompetencjami w zakresie cyfryzacji,

¹⁷ *Theories of society : foundations of modern sociological theory*. Edited by T. Parsons [et al], The Free Press, New York; London 1965.

c) przestrzeń lokalowa: jej jakość, dostępność infrastruktury dla osób niepełnosprawnych,

d) ograniczenie celów w gromadzeniu zasobów bibliotecznych – w niektórych środowiskach dominuje przekonanie, że biblioteka parafialna powinna dostarczać wyłącznie literatury religijnej, ale to ogranicza jej potencjał integracyjny,

e) zróżnicowanie oferty: potrzeba adekwatnego dostosowania do grup docelowych (np. osobny czas dla gier dla młodzieży oraz odrębne zajęcia senioralne), ponadto istnieje niebezpieczeństwo przeładowania ofertą, bo zbyt liczne wydarzenia mogą prowadzić do przesytu u odbiorców i w rezultacie – ich absencji.

10. Rekomendacje

Kwestie dotyczące bibliotek parafialnych, które wymagają uwagi badawczej i organizacyjnej w Kościele, podano poniżej.

1) Wzmocnienie profesjonalizacji bibliotek parafialnych – szkolenie personelu bibliotecznego; programy szkoleniowe dla bibliotekarzy wolontariuszy: rozwój kompetencji cyfrowych, pedagogicznych, animacyjnych; szkolenia dla pracowników: techniki animacji kultury, techniki organizacji wydarzeń inkluzyjnych.

2) Zróżnicowana oferta biblioteczna w parafiach – programy dla różnych grup: dzieci, młodzieży, dorosłych i seniorów; unikanie przeładowania nadmiernym programem imprez dla uczestników.

3) Partnerstwa lokalne z bibliotekami publicznymi, szkołami, chrześcijańskimi organizacjami oraz stowarzyszeniami pozarządowymi, budowanie sieci współpracy między parafiami: tworzenie wspólnych katalogów online, wymiana doświadczeń, wspólne projekty.

4) Ewaluacja efektywności bibliotek parafialnych – pomiar satysfakcji użytkowników bibliotek, wskaźniki uczestnictwa / korzystania z biblioteki w parafii; monitorowanie skutków i ewaluacja działań: wprowadzenie prostych ankiet dla uczestników w celu ciągłego polepszania jakości pracy biblioteki parafialnej.

5) Działania bibliotek parafialnych w przestrzeni cyfrowej – wprowadzenie katalogów bibliotecznych online, wprowadzenie ewypożyczeń, promocja biblioteczna w mediach społecznościowych; nowe media jako narzędzie misyjne i edukacyjne – komputeryzacja, eksiążki, social media to sposób kształtowania obecności parafii w świecie cyfrowym.

6) Biblioteka parafialna jako nieoczywista, hybrydowa instytucja społeczna – wypełnia funkcje edukacyjne, religijne i społeczno-integracyjne, wpisując się w ramy teoretyczne publicznej sfery społecznej, uwzględniając pluralizm i dialog.

7) Kapitał społeczny i morale wspólnoty – działalność biblioteczna wzmacnia zaufanie i przyczynia się do większej aktywizacji społecznej parafian, ma duży potencjał wspólnotowy w zakresie budowy kapitału społecznego; jednocześnie istnieją ograniczenia wynikające ze struktury instytucjonalnej i kulturowych oczekiwań w parafii.

8) Strategiczne wyzwania: zdobycie zewnętrznych środków na działalność, motywacja wolontariuszy, integracja z władzami lokalnymi: biblioteki parafialne jako partner w edukacji oraz kulturze – otwarte dla społeczności, ponadto integracja zasobów bibliotecznych: nieodpłatne pozyskiwanie i wymiana księgozbiorów z bibliotekami miejskimi, gminnymi, powiatowymi oraz wojewódzkimi lub z dubletów książek w bibliotekach akademickich.

12. Perspektywy dalszych badań

Warto podjąć zagadnienie bibliotek parafialnych w Polsce od strony socjologicznej (socjologia biblioteki) i systematycznie przebadać metodami empirycznymi we wszystkich diecezjach i w każdej parafii w Polsce następujące kwestie:

A) badania długofalowe – jak biblioteki parafialne wpływają na lokalny kapitał społeczny,

B) formy działania bibliotek parafialnych – hybrydowość, aktywność stacjonarna i działania online,

C) zróżnicowanie kontekstowe bibliotek parafialnych w zależności od regionu, zasobów i tradycji miejscowych,

D) otoczenie pozakościelne – porównanie modelu bibliotek parafialnych Kościoła Rzymskokatolickiego z bibliotekami kościołów protestanckich i prawosławnych.

Podsumowanie

W artykule autor ukazuje możliwości badawcze i organizacyjne bibliotek przy parafiach Kościoła w Polsce, bo biblioteka parafialna to nie tylko punkt wypożyczeń książek, ale także instytucja społeczna, przestrzeń integracji, dialogu między pokoleniami, nowoczesnego przekazu religijnego oraz patriotycznego i narodowego. Jej analiza z perspektywy socjologii pozwala zidentyfikować potencjał w budowaniu kapitału społecznego, wspieraniu edukacji lokalnej i adaptacji do wyzwań cyfrowych. Jednocześnie konieczne jest świadome planowanie działań i trwałość organizacyjna – zapewniona przez odpowiednie zasoby z kompetencjami oraz partnerstwa instytucjonalne.

Z punktu widzenia socjologa – biblioteka parafialna stanowi laboratorium socjologiczne małych wspólnot, łącząc edukację, kulturę, religię i wspólnotowy kapitał społeczny. Pełni funkcje integracyjne, edukacyjne i symboliczne, wpływając na lokalne relacje społeczne oraz rozwój wartości religijnych. Zarazem stoi przed wyzwaniami: finansowymi, organizacyjnymi, kadrowymi. Wzmocnienie profesjonalizmu, współpraca partnerska i adaptacja do współczesnych wyzwań (cyfryzacja, dostosowanie do osób niepełnosprawnych) mogą uczynić je ważnym elementem życia społecznego. Perspektywy dalszych badań socjologiczno-bibliotekoznawczych wskazują na potrzebę interdyscyplinarnego i kontekstualnego podejścia do funkcji bibliotek parafialnych i potrzeb współczesnych wspólnot lokalnych.

Bibliografia:

1. Bourdieu P., *Forms of capital: lectures at the Collège de France (1983-1984)*, edited by P. Champagne, J. Duval, F. Poupeau and M.-Ch. Rivière, translated by P. Collier, Polity, Cambridge; Medford 2021, seria: General Sociology, vol. 2, ISBN 78-1-5095-2670-3.

2. Casanova J., *Public Religions in the Modern World*, University of Chicago Press, Chicago 1994, ISBN 978-0-226-09534-9, ISBN 0-226-09535-5, ISBN 0-226-09534-7, ISBN 978-0-226-09535-6.

3. Casanova J., *Religie publiczne w nowoczesnym świecie*, tłumaczenie T. Kunz; wstęp I. Borowik, Zakład Wydawniczy „Nomos”, Kraków 2005, seria: Socjologia Religii, ISBN 83-88508-82-2.

4. Parsons T., *Essays in sociological theory*, reviewed edition, The Free Press of Glencoe, New York; London 1967, seria: A Free Press Paperback, 92403.

5. Parsons T., *On institutions and social evolution : selected writings*. Edited and with an introduction by Leon H. Mayhew, University of Chicago Press, Chicago; London 1982, seria: The Heritage of Sociology, ISSN 0073-1986, ISBN 0-226-64747-1, ISBN 0-226-64749-8.

6. Parsons T., *Politics and social structure*, first printing, The Free Press, New York; London cop. © 1969.

7. Parsons T., *Religia jako źródło innowacji twórczej*, tłumaczenie B. Leś, [w:] *Socjologia religii : praca zbiorowa*. Red. F. Adamski, Wydawnictwo Petrus, Kraków, cop. 2011, s. 203–210.

8. Parsons T., *Sociological theory and modern society*, The Free Press, New York; London cop. 1967.

9. Parsons T., *Structure and process in modern societies*, 4th print, The Free Press, New York 1965.
10. Parsons T., *Szkice z teorii socjologicznej*, przełożyła A. Bentkowska; wstęp: H. Białyszewski, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1972, seria: Biblioteka Socjologiczna.
11. Parsons T., *The social system : the major exposition of the author's conceptual scheme for the analysis of the dynamics of the social system*, The Free Press, New York; London 1964, seria: A Free Press Paperback, ISBN 0-02-924190-1.
12. Parsons T., *The structure of social action: a study in social theory with special reference to a group of recent European writers*, vol. 2, *Weber*, The Free Press, seria: A Free Press Paperback, 92425, New York; London 1968.
13. Parsons T., *The system of modern societies*, Prentice-Hall, Englewood, Cliffs [1971], seria: Foundations of Modern Sociology Series.
14. Putnam R. D., „*Bowling Alone: America's Declining Social Capital*”, *Journal of Democracy*, R. 6: 1995, nr 1, s. 65–78, źródło: <https://muse.jhu.edu/article/16643> [dostęp: 16.07.2025].
15. *Space, difference, everyday life: reading Henri Lefebvre*. Edited by K. Goonewardena [et al.], Routledge, New York; London 2008, ISBN 978-0-203-93321-3, ISBN 978-0-415-95460-0, ISBN 978-0-415-95459-4.
16. *Theories of society : foundations of modern sociological theory*. Edited by T. Parsons [et al.], The Free Press, New York; London 1965.
17. Tytko M. M., *Biblioteka parafialna jako problem pedagogiki*, *Pedagogika Katolicka*, R. 19: 2025, nr 37(2), s. 113–120, ISSN 1898-3685, e-ISSN 3071-821X.
18. Tytko M. M., *Biblioteka parafialna jako zagadnienie informatologii*, *Pedagogika Katolicka*, R. 19: 2025, nr 37(2), s. 143–152, ISSN 1898-3685, e-ISSN 3071-821X.
19. Tytko M. M., *Granice pedagogiki katolickiej*, *Pedagogika Katolicka*, R. 19: 2025, nr 36(1), s. 55–63, ISSN 1898-3685, e-ISSN 3071-821X.
20. Tytko M. M., *Pedagogika konserwatywna w kontekście pedagogiki katolickiej i pedagogiki narodowej*, *Polska Myśl Pedagogiczna*, R. 8: 2022, nr 8, s. 129–154, ISSN 2450-4572, e-ISSN 2450-4564.
21. Weber M., *The sociology of religion*, translated by E. Fischhoff, introduction by T. Parsons, Methuen & Co., London 1966, seria: Social Science Paperbacks, 8.
22. Weber M., *The theory of social and economic organization*, translated by A. M. Henderson and T. Parsons, edited with an introduction by T. Parsons, fourth printing, The Free Press, New York; London 1966.
23. Young I. M., *Inclusion and democracy*, Oxford University Press, Oxford; New York 2000, ISBN 0-19-829754-8.